

STUDIE O HUSITSKÝCH SNĚMECH

Stále postupující bádání o dějinách husitského revolučního hnutí staví pracovníky před nové a nové otázky, které se vědci dřívějších generací ani nepokoušeli řešit nebo na které marně hledali odpovědi. Takovou důležitou otázkou jsou sněmy husitské doby, kterým se až dosud nedostalo speciální monografie.

Již z tohoto důvodu je tedy třeba uvítat pokus Ivana Hlaváčka, který se snaží v obsáhlém článku¹ nastínit historii husitských sněmů a podat přehled našich dosavadních znalostí, které obohacuje některými poznatky novými. Autor je k tomuto úkolu vyzbrojen dobrou znalostí literatury i pramenů, z nichž mu málo co uniká, přistupuje ke své práci s porozuměním pro speciální problematiku dějin husitství, má přehled po rukopisech a vládne svěžím stylem natolik, že čtenáře svými vývody pevně upoutává.

A přece se nemůžeme přes značné klady jeho práce vyvarovati nejvážnějších výhrad k jeho dosaženým výsledkům. Není to však jen vina samého autora, nýbrž všeobecně určitých tendencí a metodických postupů, které se začínají vžívat v jisté části naší nové produkce historické a jímž Hlaváček zřetelně podlehl ke škodě svého tematu. V tom je právě důvod, proč věnujeme jeho studii zvýšenou pozornost, i když zcela vyčerpávající rozbor zde pro nedostatek místa podat nemůžeme.

*

Jisté výhrady je možno vyslovit již k vymezení tematu samým autorem. Hlaváček míní sledovati pouze ty sněmy, kterých se zúčastnili představitelé světské moci stran pod obojí (str. 75), a výslovně vylučuje ze svého zkoumání sněmy moravské, sněmy strany táborské a sirotčí a synody kněžské (pozn. 13). Tím ovšem vzniká v historickém obrazu sněmů značná trhlinka a kromě toho jsou pro výběr probíraných sněmů dána hodně libovolná hlediska. Mezi sněmy, které Hlaváček probírá, jsou zachyceny i takové, které jsou jen shromážděním šlechty bez účasti jiných složek (jako bylo jednání kutnohorské v r. 1421, při kterém účast pražské delegace na rozhodování je problematická), nebo shromáždění jen některých stran husitských, kterých se nezúčastnily skupiny radikální, a jež byla svou tendencí právě proti radikálním živlům zaměřena, jako svatohavelský sněm v r. 1423. Naproti tomu chybějí sněmy radikálních skupin, jež svým významem a vahou svých usnesení mnohdy převyšují i sněmy povahy obecné. Stačí se jen zmínit, že takto prováděným výběrem zmizel Hlaváčkoví německobrodský sněm Žižkův, z jehož jednání vzešel t. zv. Žižkův řád vojenský, nebo sněm strany táborské v Písku z r. 1426, jenž obsahoval některá usnesení významu pro politickou situaci celého státu. Pominutí synod je rovněž pochybné, neboť jejich usnesení, třeba zdánlivě obsahují věci theologické, mají svrchovaný význam politický a ideologický.

Námítkou proti tomuto širšímu pojetí látky ve prospěch užšího vymezení Hlaváčkova by mohlo být, že u těchto shromáždění nešlo o sněmy v pravém slova smyslu. Avšak uvidíme, že ani o ostatních jednáních není možno mluvit vždy jako o »sněmech« v plném slova smyslu, že i u nich šlo ve skutečnosti o shromáždění

¹ Ivan Hlaváček, Husitské sněmy, Sborník historický IV (1956), str. 71—109.

povahy odchylné, jež byla sice jako sněmy označena, ale jejich charakteru postrádala. Dokonce bych neváhal v souvislosti s husitskými sněmy pojednat ani o shromážděních strany katolické, jmenovitě pak plzeňského landfrídu, neboť i ona měla svůj závažný význam ve veřejném životě a jejich politický obsah se projevoval i v částech státu, ovládaných husity.

Nepochybné není ani časové vymezení práce jen na dobu revolučních bouří. Sněmy doby jen o málo pozdější rovněž vycházejí z politických a ideových podmínek vytvořených revolučními událostmi, projednávají se na nich svérázným způsobem otázky souvisící s uspořádáním veřejných věcí ve státě, jako tomu bylo při vyhlášení »listu mírného« v roce 1440, i základní problémy další existence husitských nauk i poměrů mezi husitskými stranami, jak to zřetelně vyplývá z usnesení synod a sněmů let 1441—1444, tedy období kritického pro další vývoj utraquismu.²

Avšak tyto námitky by ještě neznamenalý zásadní nesouhlas s pojetím autorovým. Při novosti úkolu lze připustit jeho užší vymezení a soustředění na klíčové sněmy nejzávažnějších období. Závažnější námitky vyplývají z metodického přístupu k dané otázce.

Autor praví hned v první větě, která je úvodem do jeho studie: »Problémy našich správních dějin ve středověku nejenže nejsou většinou vhodným způsobem rozřešeny, nýbrž mnohdy nebyly ani vytyčeny ani naznačeny.« K této větě pak připojuje ihned poznámku, v níž praví: »Nejnověji věnuje pozornost středověkým správním dějinám a jejich problémům Z. Fiala. Z jeho prací mají vzejít souborné dějiny středověké veřejné správy české. Ve starší literatuře byly správní dějiny dosud převážně v područí dějin právních. V jiných souvislostech bylo na ně poukazováno často náhodně a bez hlubšího porozumění. Výjimku činí některé práce týkající se správy městské.« Zde ovšem není možno přijmout autorovo východisko.

Historická i archivářská literatura se zabývá v poslední době často »dějinami správními« a nelze popřít, že v řadě případů podala cenné příspěvky i pro právní historii. Ovšem označení »dějiny správní«, ostatně hodně neurčité, by se svým přesným obsahem mělo vztahovat na historický průzkum úřadů správních, jejich organizace, pravomoci a skutečné činnosti v životě společností. Avšak, jak ukazují dosavadní práce, používá se tohoto termínu pro označení dějin jakýchkoli orgánů veřejné moci, tedy i soudů, sněmů, orgánů zákonodárných i úřadů finančních.³ Pojem správa je tak rozšiřován i na orgány, kterým toto označení nepřísluší buď vůbec nebo aspoň ne v plné míře, a stává se tak jakýmsi nepřesným synonymem pro všechny orgány veřejné moci, zákonodárství i soudnictví.

Zásadní nesouhlas je ovšem nutno vyslovit proti chápání dějin správních jako protikladu k dějinám právním, jaké vyplývá z citované již Hlaváčkovy poznámky. Autor v ní velmi jasně vyjádřil to, co zřetelně proniká v mnoha pracích historických či archivářských, totiž snahu ať již vědomou nebo mimovolnou vyhnouti se výkladům o právu. Tím práce Hlaváčková a ostatně i jiných autorů trpí do té míry, že lze mnohdy mluvit o jejich znehodnocení.

² Přímá vnitřní kontinuita těchto let s vlastními lety revolučních bouří, jak ji ukázal Zdeněk Nejedlý v úvodu k edici *Prameny k synodám strany pražské a tábořské*, Praha 1900, je myslím nesporná, avšak v literatuře často opomíjená.

³ Toto široké a tím nepřesné chápání pojmu správních dějin je běžné v pracích archivářů v *Archivním časopise* na různých místech; z literatury jiné srov. na př. Zdeněk Fiala, *Panovnické listiny, kancelář a zemský soud za Přemysla II*, *Sborník archivních prací* 1 (1951), str. 167; nejnověji i Jindřich Šebánek, *Pomocné vědy historické v ČSR 1945—56*, *ČSCH V* (1957), str. 17.

Zapomíná se totiž, že dějiny správy nejsou jen zjištěním jednotlivých událostí, které provázejí vznik, zánik nebo činnost veřejných orgánů, že nejsou pouhým určením osob, které v tom kterém úřadě působily, a vysledováním hmotných podmínek, kterými byl úřad zabezpečen. Tímto způsobem se dochází jen k popisnému a tím povrchnímu sledování vnějších jevů a ztrácí se tak z výkladu vlastní povaha, účel a smysl zkoumaných orgánů veřejné správy, totiž jejich skutečné působení a místo ve veřejném životě, které lze postihnouti jen přesným posouzením právní náplně jejich činnosti.⁴ Nebere-li se zřetel, jak se zhusta děje, na tuto principiální stránku veřejné správy, nehledí-li se k tomu, že správní úřady i jiné orgány veřejné moci vydávaly právní normy, že aplikovaly předpisy, vydávaly akty v konkrétních záležitostech a jednáních, že ovládaly svým úředním aparátem celý příslušný úsek lidské činnosti, ať již v oboru hospodářském, policejním či organizačním, pak jsou tím porušeny dialektické vztahy různých stránek téhož historického jevu. Dochází pak při nejlepším jen k sestavení vnějších dějin orgánu, avšak naprosto ne k plnému objasnění jeho společenského a historického významu. Kdyby právník, nepřihlížeje k hospodářským a politickým předpokladům a okolnostem, dogmaticky rozebral pouze právní normy, jimiž se ten který orgán řídil a které aplikoval, bude mu to zcela oprávněně vážně vytčeno jako zásadní chyba metodická. A bude mu to vytčeno především i od samých právníků. Právě tak závažná chyba je ovšem opačný postup — zanedbávání právní náplně činnosti orgánů veřejné správy. Jen v plném chápání vzájemných vztahů hospodářství, politiky a práva, jakožto spojitých jevů nejvíce charakterisujících život společnosti v té které době, je jediný vědecky přesný přístup i k složitým jevům tzv. dějin správních.

Některé práce historické jeví cestu sice snazší, avšak nesprávnou, nepřihlédajíc k otázkám státu a práva, které ve velké většině temat z hospodářských i politických, a zejména pak »správních« dějin jsou neodmyslitelnou součástí studia. Podceňuje se znalost právních dějin, přehlížejí se práce právníkové, třeba i speciálně věnované danému temat,⁵ zachází se svévolně s prameny právními, jež se libovolně interpretují, a tím se pak dochází k naprosto chybným závěrům.⁶

V práci Hlaváčkové se tato pochybená metoda projevila zřetelně tím, že autor skoro vesměs pomíjí skutečnou náplň sněmovních jednání, čímž mu unikají konkrétní výsledky, ke kterým se při nich došlo. Není pochyby, že jednou z důležitých součástí práce při bádání o husitských sněmech musí být zjištění, jak byl sněm obsazen, v jakém pořadí jsou účastníci uvedeni v jeho zápisech, kdo byl jeho svolavatelem a z které kanceláře vznikly sněmovní písemnosti. Avšak to je jen jedna z několika závažných stránek téhož problému. Zvolenou metodou odloučení »dějin správních« od dějin právních a přílišným ulpěním na průzkumu formy zachovaných zápisů a jiných památek se dal Hlaváček odlákat od všestranného probádání husitských sněmů, ke kterému měl jinak zcela jistě předpoklady i potřebné znalosti.

Bez prozkoumání obsahu sněmovních usnesení nelze najít jejich skutečný význam v politickém a právním životě doby. Tím, že toto opominul učiniti, unikla Hlaváčkové ve sněmovních usneseních většiny sněmů prvního období tendence, která je jakýmsi společným jmenovatelem většiny z nich, totiž jejich charakter

⁴ K tomu viz Jarmila Veselá, Význam právníkové erudice pro práci v archivu, Právně-historické studie III (1957), str. 244.

⁵ Srov. Vladimír Procházka, K otázce vzniku státu u polabsko-pobaltských Slovanů, Právněhistorické studie III, str. 255—6, který tyto nedostatky právem vytýká článku Libuše Hrabové, K otázce vzniku a vývoje státu u Polabských Slovanů, ČSCH III (1955), str. 642 ns.

⁶ Srov. v témže článku Procházkové poznámku 17, upozorňující na nemožnost Grausova výkladu o »vendicio debitoris«.

landfrídni.⁷ Ve velké většině zachovaných zápisů jsou totiž obsaženy odstavce, v nichž se účastníci zaručují dodržovat v zemi mír a klid a potírat — případně i vojenskou hotovost — všechny, kdo by mír porušovali.⁸ Tato ustanovení bývají na velmi čelném místě a mnohdy jsou formulována dokonce tak, že právě k tomu účelu byl sněm svolán. Pak nabývají většího významu i zachovaná pozvání ke sněmům a vůbec celá přípravná agenda, neboť z ní vyplývá téměř vesměs právě snaha o zajištění takových podmínek, aby z nich k urovnání sporných záležitostí mohlo dojít. Z této povahy sněmovních jednání lze dovodit daleko lépe politické tendence sněmů než pouhým registrováním jeho účastníků, lze rozumět hlouběji i stranickým zájmům, které na tom kterém sněmu převážily.

Hlaváček hledá, čím se sněmy husitského období odlišují od sněmů dřívějších. Tyto změny vytyčuje nepopíratelně správně tak (str. 73), že vypočítává charakteristické znaky husitských sněmů (reprodukuje stručněji): 1. Rovnoprávnost královských měst na sněmech. 2. Účast a rovnoprávnost obcí. 3. Svobodné určování obsahu jednání účastníky. 4. Svolávání sněmů podle okamžité potřeby. To jistě vystihuje dobře situaci; ovšem zase jsou tu zachyceny jen vnější znaky a není probádána jejich příčina. Kdyby si byl Hlaváček položil otázku po důvodech, které k takovému obrazu sněmů vedou, byl by musel dojít k východisku: změna tkví především v revoluční tvorbě práva, v tom, že zmizela svrchovaná moc panovníka, který byl jediné oprávněn svolávat sněmy a určovat náplň jejich jednání. Pak by bylo možno hlouběji vysvětlit revoluční charakter sněmů husitského období, autor by nemusel v závěru své práce uvažovat (str. 108) o pravidlech pro svolávání sněmů a marně hledat odpověď, v čem je vlastně specifikum jejich, když nelze nalézt obecná pravidla, jimiž by se řídily. Jen velmi málo husitských shromáždění má totiž charakter skutečných sněmů, právě pro zcela roztržštěný, ba neexistující právní podklad jejich svolávání, pro rozmanitost jejich obsazení a pro nedostatek moci uplatnit jejich usnesení. To vyplývá ovšem z revoluční doby; z toho, že není svrchovaná moc. Jde většinou o sjezdy landfrídni povahy, zavazující většinou vlastně jen jejich účastníky k zachování vydaných norem a nelišící se v tom nijak podstatně od pozdějších jednání let čtyřicátých, konaných rovněž v době uprázdňení trůnu.⁹ Stačí srovnat tento kvalitativní rozdíl na př. proti sněmu brněnskému z r. 1435, na němž se jednalo o přijetí panovníka do země a který právě tím je odlišný nejen svou politickou náplní, nýbrž i svým podkladem právním.

Povšimnutí těchto zde jen letmo nadhozených problémů by bylo dalo možnost k lepšímu proniknutí do podstaty husitských sněmů a autor by nebyl nucen k vyhýbavým skoro konstatováním, že dříve svolávali sněmy panovníci a nyní tak činí města či jiné složky (str. 104), aniž může nalézt vysvětlení, odkud plyne tato jejich pravomoc. Autor mohl opět konstatovat vnější okolnost, avšak nemohl podat objasnění z vnitřních příčin politických a z revoluční tvorby práva. Tím se však připravil o lákavou možnost proniknouti do struktury vlády v českém státě husitského období a objasnit tak podstatným přínosem historicko-politické předpoklady veřejného života vůbec.

⁷ Na tuto cestu by byl Hlaváčkovi ukázal Bohuš Rieger, Krajské zřízení v Čechách I, Praha 1888, str. 70 ns, kdyby ho byl pozorněji užil.

⁸ Jako příklad lze uvést nejvýznamnější shromáždění, z nichž máme zprávy nejúplnější — sněm čáslavský (AČ III, str. 228), při kterém tento úkol se dává zvoleným dvaceti vládcům na prvním místě; svatohavelský (AČ III, str. 241), který to prohlašuje za příčinu svého svolání; podobně i úmluvy zdické (AČ III, str. 248). Na tom nic nemění skutečnost stereotypní formule kancelářské, která se v různých zápisech téměř slovně opakuje, neboť právě proto je uváděna, že se jí vystihují příčiny svolání sněmu.

⁹ K tomu nyní Valentin Urfus, Záští v Čechách v polovině 15. století, Právněhistorické studie III.

Příští studium husitských sněmů bude muset užít jiného postupu, než jaký zvolil autor recensovaného článku. Bude třeba především důkladně rozebrat na základě pramenů politickou situaci, která se vytváří před svoláním každého sněmu, zjistit zájmy stran zúčastněných i nezúčastněných a tím získat předpoklady pro porozumění sjezdovým jednáním. Obsah sněmovních usnesení, pokud jsou známa, musí být pozorně analysován v celé šíři, zjištěno, jaká pravidla byla při jednání stanovena a přijata, jaký je jejich význam pro politický život a jakou právní funkci měla podle úmyslu svých tvůrců. K tomu přistupuje další naléhavý úkol, totiž velmi opatrná a kritická práce při zjištění, do jaké míry byla obecná usnesení sněmů opravdu zachována, po jakou dobu, a proč došlo k změnám, odchylkám či nesplnění sněmovních usnesení. Je to v podstatě otázka po skutečné účinnosti právních norem ve veřejném životě. Sněmy nebude možno prostě oddělit od prozkoumání právního života v husitském revolučním hnutí.

Po těchto obecných poznámkách k metodě, již se Hlaváček dal vésti, nemohu již zde autora sledovat v úplnosti jeho heuristické práce, a proto si všimnu již jen několika podrobností.

Z nových názorů, jež Hlaváček vyslovuje k jednotlivým sněmům, zaslouží nejvíce pozornosti jeho tvrzení, že poměr pánů, zemanů a měst ve vladařské radě zvolené na sněmu čáslavském, byl jiný, než uznává dosavadní literatura. Hlaváček opravuje dřívější schema 5 pánů, 7 rytířů a 8 zástupců měst pokusem o důkaz, že i Franc z Rožmitálu patří mezi zástupce šlechty a že není reprezentantem měst. Dále uvádí v pochybnost, zda Petr či Matěj z Hostic, uváděný v pramenech jako reprezentant města Kouřimě, nebyl ve skutečnosti rovněž zvolen za zemany.

Obojí je však nesprávné nebo při nejmenším nepodložené. U France z Rožmitálu unikla Hlaváčkovi možnost, že byl do zemské vlády delegován za město Kutnou Horu,¹⁰ kde byl úředníkem v mincovně a kde nalézáme již z dřívějších let pramenité zprávy o něm i o jiných členech rodu Rožmitálů a v době husitské pak i několikrát zmínky o domě, který mu dříve náležel.¹¹ Tím ovšem odpadá potřeba dohadovat se jeho sídla i nadbytečné připouštění možnosti, že jde o zástupce panoší. Hlaváček se k této kombinaci dal svést zněním sněmovního zápisu v pražském textu, kde není v závěru zřetelně rozlišeno, kde končí zástupci měst, ačkoliv zápis panský u Vavřince výslovně již France mezi zemany neklade! K vyvarování od této nepodložené kombinace mohlo posloužit srovnání jmen účastníků sněmu v úvodu zápisu a jmen členů zvolené vlády. Všichni totiž, kdož byli zvoleni jako zástupci pánů či zemanů, jsou mezi zápisníky sněmu bez výjimky uvedeni jménem, avšak chybí právě jméno Rožmitálovo. Naproti tomu žádný ze zástupců měst není svým jménem v seznamu určen. Z toho tedy vyplývá, že Franc z Rožmitálu je zástupcem měst, a to Kutné Hory.¹²

¹⁰ Na tuto možnost upozornil Rudolf Urbánek, *Lipany a konec polních vojsk*, Praha 1934, str. 20 a pozn. 50 na str. 171.

¹¹ O tom, že je Franc z Rožmitálu měšťanem Kutné Hory, svědčí výslovně list městské rady kutnohorské ze 7. března 1410, před kterou prodal svůj dvůr klášteru sedleckému (AČ XIV, str. 397). O jiných členech kutnohorského rodu Rožmitálů doklady u Jaroslava Eršila a Jiřího Pražáka, *Archív pražské metropolitní kapituly — Katalog listin a listů z doby předhusitské*, Praha 1956, č. 527, str. 148, a odkazy tamtéž v rejstříku. Zmínky o «domě Rožmitálově» na různých místech v nejstarší kutnohorské městské knize *Liber hereditatum antiquus* (od r. 1424) v archivu m. Kutné Hory.

¹² Ani Hlaváčková poznámka 35, že «byl šlechticem, neznamená, že by nemohl reprezentovat město, v němž byl usedlý. Velmi dobře víme, jak mnoho bylo mezi měšťany příslušníků nižší šlechty. Příkladem takovým — opět pro Kutnou Horu — je Křištofor Sysel, jenž držel ves Bykánec, a jenž se opětovně objevuje v jmenované kutnohorské

Při Petru, resp. Matěji z Hostic je pak daleko pochybnější různost jména v obou zápisech — asi chybou písaře — než jeho příslušnost k městu Kouřimí. Není důvodu, proč by Kouřim neměla mít svého zástupce mezi representanty měst, a mohl jím být i drobný šlechtic v městě usedlý. Ostatně označení »z Hostic« nemusí vůbec značit šlechtický predikát, nýbrž bude prostým označením původu, jako tomu je při jménech měšťanů často.

Je tedy potřeba přijímat i nadále poměr pánů, zemanů a měšťanů ve vladařské radě tak, jak jej literatura až dosud tradovala, což odpovídá také skutečnosti.

Ke sněmu čáslavskému opětovně autor poznamenává, že v jeho některých písemnostech nevystupují zemští vládci, ač již byli zvoleni (str. 81—82). To nebylo však třeba a ani dokonce dosti dobře možné. V písemnostech vystupoval sněm jako celek, byl orgánem nejvyšším a také nelze vyvozovati z žádného pramene, že by vládci již samou volbou nabyli pravomoci. Daleko pravděpodobnější je, že měli se svých funkcí ujmout v plné míře až po skončení sněmu. Je správné upozornění autora, že ve skutečnosti není zmínka o činnosti vladařské rady, avšak bylo by snad stálo za to, uvést pro zajímavost polemický spis M. Šimona z Tišnova proti čtyřem artikulům z roku 1421, adresovaný vládcům zemským, zvoleným v Čáslavi.¹³

Pro dosud nejasný druhý čáslavský sněm z r. 1422 by bylo dobře uvést a pokusiti se o objasnění zmatené zprávy v tzv. Malé kronice klosterneuburské.¹⁴

Nesouhlas vzbuzují poznámky, třebas jen okrajové, o »obcích« a jejich povaze (str. 106—107). Autor si neuvědomil široký význam pojmu obcí v jeho mnohobratrnosti, neužil v této souvislosti ani literatury historické, která se problémem zabývala,¹⁵ ani právníké,¹⁶ a tak k řešení této základní otázky pro poznání husitské organizace a správy celkem nepřispěl.

Bylo zde řečeno několik závažných výhrad k práci Ivana Hlaváčka o husitských sněmech, výhrad především k metodě, kterou zvolil a kterou se dal vésti. Opomínutí metody právněhistorické vedlo i k neurčitosti výkladu historického, ač právě pro odborníka pomocných věd historických, jakým Hlaváček je, by mělo být spojení s historií práva samozřejmostí.¹⁷ Je proto možno vítati jeho článek jen jako první pokus o poznání sněmů husitské doby, po kterém však budou muset následovat práce další, podrobnější a důsažnější. A lze doufat, že i sám autor Ivan Hlaváček k tomuto thematici značně přispěje, neboť o jeho vlastních schopnostech v historickém bádání netřeba pochybovat.

Jiří Kejř

knize jako konšel i v pozdějších registrech zápisů z r. 1454 (AČ I, str. 518). Je i účastníkem mírného listu (AČ I, str. 256). Jenom mimochodem nadhazují, zda by v něm nebylo možno hledat onoho Křištofora, který sází v r. 1422 městskou radu v Českém Brodě (viz Hlaváčkovo pozn. 55), tím spíše, že i druhý úředník tehdy působící, Jan Bradatý, se rovněž v příštích letech objevuje v Kutné Hoře.

¹³ Otakar Odložilík, Z počátků husitství na Moravě, ČMM 49 (1925), str. 138—147; podle něho Josef Pekař, Žižka I, str. 116—117.

¹⁴ Ed. H. J. Zeibig, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 7 (1851), str. 247.

¹⁵ Již Fr. v. Bezold, K dějinám husitství, Praha 1904, str. 68—70; Urbánek, Lípany, v první kapitole.

¹⁶ Václav Vaněček, Krátké dějiny státu a práva v ČSR, Praha 1955, str. 112—113.

¹⁷ Viz Václav Vojtíšek, O vývoji metody diplomatické a jejích potřebách, Sborník historický II (1954), str. 33.